

MLETAČKI DRŽAVNI ARHIV (ARCHIVIO DI STATO DI VENEZIA)

*Danilo Klen
Rijeka*

Mletački državni arhiv* kao posebna ustanova za prikupljanje, sređivanje i čuvanje arhivskih fondova centralnih organa i ustanova bivše Mletačke republike osnovan je 1815. godine pod austrijskom vladavinom. Dotada su mletački arhivski fondovi bili razbacani na raznim stranama Venecije. Danas se u tom Arhivu čuvaju dokumenti nastali djelatnošću organa i ustanova Mletačke republike do 1797. godine, državnih i općinskih organa te ustanova u Veneciji poslije toga, zatim notarski arhivi, arhivi vjerskih organizacija, bratovština, arhivi stranih predstavištava u Veneciji i razni drugi arhivi osobni i obiteljski te razne zbirke.

Nastojanja da se sačuvaju spisi mletačkih državnih organa, nastali njihovom djelatnošću, registrirana su već u XIII stoljeću. Pa ipak su razni arhivski fondovi tijekom vremena pretrpjeli znatna oštećenja. Uzrokovali su to brojni požari (976, 1479, 1483. i 1577. godine), ali i ljudski nemar kod raznih seoba i naređenih uništavanja pa i brojne krađe. Unatoč tih nedaća danas se u spremištima tog Arhiva čuva ogromna količina arhivske građe u više od 300 spremišnih prostora što ga čini jednim od najvećih arhiva u svijetu.

Zbog stoljetne političke zavisnosti naših priobalnih krajeva od Venecije, zbog njene diplomatsko-političke djelatnosti uopće, a naročito zbog njenog ekonomskog utjecaja u prometnim tokovima Jadranom i Sredozemljem mletački su arhivski fondovi nezaobilazni za proučavanje i objašnjavanje događaja u prošlosti gotovo svih naših krajeva. Tako naglašenu važnost mletačkih arhivskih fondova za našu povijest istaknuo je već 1868. godine naš Šime Ljubić.

Od arhivskih fondova pohranjenih u mletačkom arhivu bit će ovdje uglavnom spomenuti samo oni u kojima se mogu pronaći razne vijesti i podaci o području, i stanovništvu, na kojem vrše svoju djelatnost riječki i istarski arhivi.

I

Suvereni organ Mletačke republike **Veliko Vijeće (Maggior Consiglio)** steglo je svoju nekad sveobuhvatnu nadležnost tijekom XV i XVI stoljeća zadržavši

* **Archivio di Stato di Venezia**, Piazzale Frari
Radno vrijeme: 8,30 do 19,30, subotom 8,30 do 13,30, u augustu ne radi.

isključivo pravo izricanja pomilovanja te pravo biranja većine vršitelja raznih službi počev od članova Senata do zapovjednika brodova te rektora i knezova u mjestima pod vlašću Venecije. Odluke (Deliberazioni) tog Vijeća za razdoblje od 1232. do 1793. godine zabilježene su u 51 registru, od kojih svaki ima neki poseban naziv, npr. „Fractus“ (1240-1282), „Spiritus“ (1325-1349), „Ursa“ (1415-1454), „Arcangelus“ (1617-1624) itd. Spisi su samo djelomično sačuvani za razdoblje od 1507. do 1797. godine u 97 svežnjeva. Zakonodavna djelatnost Velikog vijeća poslije tridesetih godina XIII stoljeća ogleda se u 272 registra i indeksa.

Općinsko pravobranilaštvo (Avogaria di Comun) vodilo je brigu o zaštiti zakona pa je čuvalo po jedan primjerak odluka Velikog vijeća (19 registara za razdoblje od 1232. do 1719.). Radi nadzora nad pravilnošću sastava Velikog vijeća ovaj je organ vodio registre o pripadnosti patricijatu, naročito tzv. „Zlatne knjige“ (Libri d'oro), zatim civilne i kaznene procesualne dosjee te registre presuda (Raspe). Ukupno 165 registara te 1252 svežnja spisa.

Vijeće umoljenih (Consiglio dei Rogati ili Consiglio dei Pregadi) ili ukratko **Senat (Senato)** bio je, počev od prvih decenija XIV stoljeća, po nadležnostima izvedenim iz Velikog Vijeća, glavni mada ne jedini regulator politike, administracije, financija, mletačkog gospodarstva na svim područjima. Senat je vršio i izbor vršilaca izvanrednih službi: providura, inkvizitora, sindika i drugih. Tako na primjer: providure za Dalmaciju, revizore javnih prihoda, providure nad samostanima, providure naoružanja i arsenala, providure drva, providure javnih utvrda itd. Njegov arhivski fond raščlanjen u mnogobrojnim serijama nije moguće mimoći kod bilo kojeg povijesnog istraživanja u vezi s mletačkom prošlošću. Kako je Senat djelovao u plenumu i na svakoj sjednici raspravljao o najrazličitijim predmetima to se događa da se raspravljanje o istom predmetu nalazi spomenuto u više različitih serija.

Do 1440. godine bile su odluke Senata registrirane u jednoj seriji tzv. „Misti“ (registri 15-60 od 1332. do 1440. godine). Početak te serije uništio je požar. Taj nedostatak nadoknađuju djelomično regesti. Radi snalaženja postoje indeksi 318, 319, 320. Od te serije odvojila se 1401. g. serija tajnih zaključaka, „*Secreti*“ koja sadrži vrlo povjerljivu političku materiju od 1401. do 1630. g. u 135 registara, 12 općih rubrika te 143 omota spisa za razdoblje od 1510. do 1630. g.

Seriju „Misti“ zamjenjuju 1440. godine dvije serije uglavnom administrativnog sadržaja: Senat kopno (*Senato Terra*), koja se odnosi na Veneciju i dio mletačke države na kopnu, sa 411 registara (1440-1785), 3128 svežnjeva spisa (1543-1797) te 7 općih rubrika (1440-1645, isprekidano) — te Senat more (*Senato Mare*), koje se odnosi na dio mletačke države uz i na moru, sa 247 registara (1440-1796), 1286 svežnjeva spisa (1545-1797) te 5 općih rubrika (1440-1639).

Serija Tajnih zaključaka, „*Secreti*“, razdvaja se 1630. godine na Zaključke Senata o dvorovima, „*Senato Corti*“, o inozemnim poslovima, i na Zaključke Senata za rektore, „*Senato Rettori*“ tj za upravitelje raznih mjesta pod mletačkom vlašću, povjerljivog značaja, o vojnim i ekonomskim pitanjima. Ova serija obuhvaća 172 registra (1630-1795), 420 svežnjeva spisa (1630-1797) te 13 općih rubrika (1630-1713).

Kratke regeste izabranih zaključaka koji se odnose na Istru u spomenutim serijama senatskih zaključaka objavilo je talijansko „Istarsko arheološko i povijesno društvo“ u svojem časopisu „*Atti e memorie*“ počev od 1887. do 1906. godine.

Među serijama mletačkog Senata treba navesti još neke. Serija „*Commissioni*“ sadrži razne naloge mletačkim funkcionerima 14 registara i 27 svežnjeva spisa za razdoblje 1318 do 1639. g. Indeks: 326. Serija „*Decreti*“ vrlo je različitog sadržaja.

Za nas je vrlo važna serija „*Dispacci*“ tj. izvještaja što su ih podnosili Senatu razni mletački funkcioneri, u kojoj podserija „*Rettori*“ tj. izvještaji podestata, knezova i kapetana u našim gradovima obuhvaća više od stotine takvih izvještaja iz Istre. Njima treba pribrojiti i izvještaje rektora na kvarnerskim otocima koji su tada bili u sastavu Dalmacije.

Veliku važnost imadu i izvještaji što su ih Senatu slali razni providuri iz naših krajeva, kao napr. „*Provveditori sopra boschi*“, „*Provveditori sopra i sali in Istria*“, „*Provveditori alla Sanità*“, „*Provveditori Generali in Istria*“, „*Capitano in Golfo*“ i sl. Neki od tih izvještaja su objavljeni. (Indeks: 322, 327).

Malo vijeće (Minor Consiglio) koje se sastojalo od 6 vijećnika pod predsjedanjem duždevim pomagalo je u radu duždu. To Vijeće zajedno s trojicom predsjednika Četrdesetorice (Quarantia) sačinjavalo je **Presvijetlo gospodstvo (Serenissima Signoria)** pa je u tom sastavu predsjedalo svim vijećima. Pošto je pripremlilo poslove za dnevni red, pregledavši preliminarno izvještaje, molbe, predlagalo jezaključke (parti). Rješavalo je sporove o kompetenciji između raznih magistratura ali i predmete u kojima je bila potrebna stroga tajnost. Kad bi se po potrebi Serenissimi pridružili tzv. Mudri (Savi del Consiglio, „di Terra Ferma“, i „agli Ordini“) sačinjavali su svi zajedno tzv. Kolegiji (**Pien Colleggio**). Arhivski fond tih organa je zajednički pod nazivom **Kolegiji (Collegio)**. Važnije serije tog fonda su „*Collegi notatorio*“, koja sadrži odluke vrlo različitog sadržaja u 189 registara (1327-1796) i 627 svežnjeva (1560-1797); „*Collegio secreti*“ u 7 registara (1354-1495) kasnije „*Lettere Secrete (spedite)*“ u 60 svežnjeva (1486 i dalje); „*Collegio lettere Comuni (spedite)* u 211 svežnjeva (1521-1786); i pored drugih serija za nas važna „*Collegi Relazioni*“ koja sadrži razne fiskalne izvještaje po dovršenoj službi raznih mletačkih predstavnika i funkcionera (ambasadora, rektora itd.).

Vijeće desetorice (Consiglio dei Dieci) bilo je najvići mletački organ kojemu je bila povjerena briga za red i prosperitet države te zaštitu njenih građana. U tom svojstvu Vijeće je moglo povući pred sebe svaki slučaj i predmet. Tri glavara Vijeća imala su pravo da se dopisuju neposredno s javnim predstavnicima i službenicima Venecije. Dio spisa nastalih na taj način naziva se „*Ai Capi*“ odnosno *Capi del Consiglio di Dieci — Lettere spedite*“ pa obuhvaća 175 svežnjeva (1473-1732) ali s mnogim prazninama. U ovo nisu uračunata „tajna pisma“ rezerviranog sadržaja u 369 svežnjeva. Odluke tog Vijeća, „*Consiglio di Dieci — Miste*“ obuhvaćaju 46 registara (1310-1524) s prazninama u prvim godinama i 55 svežnjeva spisa (1477-1524). Od te serije odvojila se poslije 1502. g. nova serija „*Consiglio di Dieci — Criminali*“ s 209 registara (1502-1795) i 160 svežnjeva spisa (1502-1797). „*Deliberazioni miste*“ razdvojila se 1525. g. na „*Consiglio di Dieci — Secreti*“ i „*Consiglio di Dieci — Comuni*“ pa su „*Secreti*“ sadržani u 22 registra (1525-1678. te 1703-1717) i 81 svežanj spisa (1525-1797), a „*Comuni*“ u 240 registara (1525-1544. i 1557-1791) te 1347 svežnjeva spisa (1525-1797). Pomagala su stari indeksi: 268-II, 269-II i 270-II, odnosno 93, 94, 95, 96 i 96 bis. Među izvještajima poslanima Vijeću desetorice (*Dispacci*) ima izvještaja istarskih rektora gradova, generalnih providura mora, kapetana zaljeva, kapetana straže uskoka, generalnih providura u Istri i dr. Pomagala su indeksi: 94 *Lettere dei Rettori ed altre cariche*) i 95 (*Dispacci ai Capi*).

Godine 1539. je Vijeće desetorice izabralo iz svojih redova inkvizitore protiv izdavanja državnih tajni, „*Inquisitori di Stato*“. Taj je fond pretrpio opsežna izlučivanja. U preostalim spisima treba spomenuti izvještaje rektora i drugih mletačkih službenika. Pomagalo: stari indeks 197.

Arhiv Blagajnika Vijeća desetorice, „*Archivio del Camerlengo del Consiglio di Dieci*“ sadrži pored raznih spisa i prijepise presuda („*Raspe*“) iz raznih naših mjesta:

Labina i Plomina (1751-1766), Buja (1763-1766), Kopra (1706-1789), Cresa i Osora (1745-1787), Novigrada (1745-1775), Vodnjana (1760-1765), Grožnjana (1794), Izole (1720-1787), Poreča (1770-1793), Pirana (1715-1786), Rovinja (1762-1792), Bala (1742-1743), S. Lovreča (1750-1789), Motovuna (1763-1787), Pule (1741-1786), Oprtlja (1769-1784), Rašpora (1715-1786), Krka (1693-1784), Raba (1744-1787) i Paga (1748-1785).

Vijeće četrdesetorice (Consiglio dei Quaranta, Quarantia), ustanovljeno početkom XIII stoljeća, mijenjalo je tijekom vremena svoju nadležnost i način rada. Na kraju je zadržalo uglavnom suđenje o teškim deliktima te rješavanje žalbi protiv odluka raznih mletačkih magistrata. Početkom XV stoljeća Vijeće se podijelilo u dva dijela: starija Četrdesetorica zadržala je nadležnost u kriminalnim predmetima (*Quarantia Criminal*) (indeksi br. 293 i 294) dok je nova preuzela nadležnost u civilnim predmetima (*Q. Civil*) ali se i ta podijelila u „*Civil Vecchia*“ (indeks 158) i „*Civil Nuova*“ (indeks 159).

Apelacije u manje važnim i predmetima manje vrijednosti rješavali su u posljednjoj instanciji i za istarska mjesta „**Auditori vecchi delle sentenze**“ sve do 1444. g. a poslije toga „**Auditori novi**“ pa su im od 1492. g. pomagali „**Auditori novissimi**“.

Među sudskim organima nalazimo i posebne „**Ufficiali al Cataver**“ kojima je glavna briga bila unapređenje javnih dobara te nadzor nad carinama i dražbama. Zajedno sa „Savi agli Ordini“ vršili su nadzor nad peljarima brodova iz Istre za Veneciju („*Ammiragli e Pedotti d'Istria*“) Pomagalo: stari Indeks 173-II, odnosno 72.

Organa za financijske poslove bilo je u Veneciji više. Od tih spomenut ćemo ovdje Kolegij za žitarice, „**Collegio alle Biave**“ ustanovljen već u XVI st. Kasnije je briga za snabdijevanje žitarica cijele mletačke države prešla na pet senatora: tri providura izabrana od Velikog vijeća, **Provveditori alle Biave**, i dva natprovidura izabrana od Senata, **Sopraprovveditori alle Biave**. Kolegiju je tada ostalo rješavanje manjih sporova oko žitarica. Među spisima ovih organa ima i takvih koji se odnose na naše krajeve. Pomagalo: Indeks br. 154.

Nadzor nad ubiranjem crkvene desetine vođen je počev od XVI st. U početku od dvojice a kasnije od trojice „**Soprintendenti alle decime del clero**“. Njihov se rad protezao i na naše krajeve (stari Indeks br. 26-II).

Proizvodnju i trgovinu soli nadzirali su „**Provveditori al Sal**“. Za naše krajeve treba konsultirati, stari indeks br. 150-II.

Iz niza upravnih organa Mletačke republike spomenut ćemo samo neke važnije kojih se djelovanje protezalo i na naše krajeve.

U drugoj polovini XV stoljeća ustanovljena su dva a kasnije tri providura za naoružanje, „**Provveditori all'Armar**“. Oni su skrbili za materijal i osoblje ratne mornarice. Od 1545. g. dalje za galije osuđenih na veslanje brinula se posebna trojka, „**Tre sulle galee dei condannati**“. Pomagalo: stari indeks br. 274-II, odn. novi 30 bis.

Providuri nad općinskim dobrima, „**Provveditori sopra beni comunali**“ vodili su brigu o imovini općina poslije 1574. g. dok je ranije ta briga bila u nadležnosti Vijeća desetorice i još nekih organa (Indeks br. 40).

Godine 1566. Senat je ustanovio posebne organe za vođenje brige nad neobrađenim dobrima, „**Provveditori sopra beni inculti**“ Njima je povjeren i nadzor nad bonifikacijama i kulturama obrade tla u Mletačkoj republici. Pomagala: indeksi br. 41/51bis/ 45-46.

Nije poznato kada je započela briga za čuvanje karata i crteža koji su se odnosili na državnu granicu Venecije. Tek je 1676. godine izabran poseban organ, „**Prov-**

veditore Soprintendente alla Camera dei Confini". Njemu je naređeno da uredi i pregleda sve spise koji se odnose na mletačku granicu te da ih čuva. Za svoj rad odgovarao je Senatu (stari indeks br. 74-II i 210-II), odnosno 89/90.

Na početku XIV stoljeća postojao je samo jedan Pravni savjetnik, „**Consultor in jure**“, no u konačnom razvoju (XVII st) bila su mu dodana još dva. Drugi je morao biti stručnjak u kanonskom pravu a trećemu je povjeren zadatak da ispituje sve akte rimske kurije. U arhivskom fondu ovog magistrata nalaze se pohranjeni i spisi koji su pripadali Akvilejskom patrijarhatu, naročito zbirka diploma istog patrijarhata, (787-1486) kojega je svjetovna vlast na znatnim dijelovima Istre trajala sve do početka XV stoljeća. Pomagala: stari analitički indeks 154-II, stari indeks po materiji 160-II, te stari indeks diploma i privilegija Akvileje 129-II.

Već od početka XIII stoljeća postojao je u Veneciji poseban magistrat „super patarenos et usurarios“, ali je 1249. g. ustanovljen novi organ trojice mudrih, „**Tre Savi all'Eresia**“. Važnost njihova uvećala se 1289. g. osnivanjem „**Sant'Ufficio**“ i „**Sacro Tribunale**“, jer su vodili brigu o pravilnosti rada tih ustanova, prisustvovali svim procesima a mogli su spriječiti izvršenje izrečenih kazni. Birao ih je dužd. Arhivski fond sadrži spise procesa protiv heretika pa je vrlo važan za naše karajeve. Indeks 303.

Kad je 1586. godine zakonski regulirana materija o feudima na području Mletačke republike ustanovljen je poseban organ, „**Provveditori sopra feudi**“, kojima je povjereno vođenje postupaka za dodjelu feuda. Od 1652. g. dalje protegnuta je njihova nadležnost i na crkvene feude. U sporovima o feudima rješavali su žalbe protiv presuda mletačkih predstavnika. Nametali su feudalnu taksu i vršili prodaju feuda. Stari indeksi 4-II, 176-II, i 178-II, odnosno 140-143.

Brigu za trđave („fortezze“) i njihovo snabdijevanje vodili su najprije „Savi del Collegio“ no od 1542. g. povjerena je ta briga dvojici senatora nazvana „**Provveditori alle fortezze**“. Njihovi spisi, dekreti, pisma i nacrti vrlo su važni za prošlost naših gradova i mletačkih tvrđava na našem području. Pomagala: stari indeks 259-II za spise i stari indeks 110-II za nacрте, odnosno indeksi 151-152.

Nadzor nad šumama vodila je najprije „Giustizia vecchia“ no 1452. g. osnovan je poseban magistrat „providur nad šumama“, ali je zbog sve brojnijih poslova broj providura konačno 1677. g. povišen na tri, a s vremenom dodana su im još dva nadprovidura „**Provveditori e Sopraproveditori alle legna e boschi**“. Svi zajedno odlučivali su o mjerama za zaštitu šuma, dok su natproviduri rješavali o žalbama protiv odluka providura. S obzirom na ulogu koju su imali naši krajevi u snabdijevanju Venecije drvima, spisi ovog arhivskog fonda vrlo su zanimljivi za nas. Stari indeksi: 66-II i 98-II, odn.novi 32 g, 57.

U XVI stoljeću ustanovljen je magistrat „Pet mudrih za trgovinu“, **Cinque Savi alla Mercanzia**, koji je sve do propasti Republike vodio brigu za trgovinu, plovidbu i industriju u širem smislu. Godine 1682. povjereno je tom magistratu i pravo vođenja istraga protiv krijumčara, a 1723. g. i za duhan. Među spisima tog magistrata nalaze se i izvještaji konzula. Pomagala: stari indeksi 64-II (serie Consoli); 79-II (Materie commerciali) i 200-II (serie Diversorum), odnosno novi 223-225.

Polovinom XVI stoljeća kad se Venecija nalazila u velikoj opasnosti od Turaka Senat je radi obrane Jadrana odlučio sagraditi velik broj galija pa je brigu o tome povjerio organu sastavljenom od članova Senata, Velikog Vijeća i drugih nekih organa. Taj je kolegij mijenjao sastav pa je na kraju XVI stoljeća bio sastavljen od tri guvernera (Governatori) i tri providura a nazivao se „**Presidenti alla Milizia da Mar**“. Brinuli su se za naoružanje galija i sakupljanje mornara i galijota. Stari indeks 226-II.

Brigu nad rudnicima vodilo je od najstarijih vremena Vijeće desetorice. Da bi unaprijedilo rad na tome, Vijeće je polovinom XVII st. obrazovalo novi magistrat izabравši tri svoja člana s naslovom „**Deputati sopra le miniere**“. U njihovoj je nadležnosti bilo dodjeljivanje koncesija i revizija ranije danih, oslobađanje od davanja desetine.

Tri providura nad samostanima, „**Tre Provveditori sopra Monasteri**“, koje je biralo najprije Vijeće desetorice a kasnije Senat, vodili su brigu i nadzor nad vjerskim redovima i njihovom imovinom počev od 1521. godine. Do tog je vremena to vršilo Vijeće desetorice. Indeks 251.

Mletački je Senat tek 1771. godine ustanovio posebni magistrat od tri inkvizitora za vođenje administracije oko popisivanja vojnika, „**Inquisitori sopra l'amministrazione dei Pubblici Ruoli**“. Trebali su sprečavati sve nepravilnosti u vojsci, brinuti o ekonomskom stanju u njoj, o štednji municijom i hranom. Popisi vojnika vođeni su u dvostruko pa su sačuvani dijelom i za XVII stoljeće. Indeks 200.

Funkciju ministra rata u Mletačkoj republici vršio je od početka XVI stoljeća jedan član Kolegija mudrih Terra ferme (Collegio dei Savi di Terra Ferma) nazvan „**Savio alla Scrittura**“. Dotad je tu funkciju obavljao cijeli taj kolegij. Jedan član istog kolegija, nazvan „**Savio alle Ordinanze**“ vodio je brigu o lokalnoj miliciji (Cernide), tzv. crnoj vojsci. Indeks 307.

Briga o zdravstvu na području Republike povjeravana je, u slučaju potrebe, trojici plemića. Međutim velika kuga 1478. g. navela je Senat da 1485. g. ustanovi poseban stalan organ od tri providura za zdravlje, „**Provveditori alla Sanità**“, s najširim ovlaštenjima. Kada je 1537. g. pravo biranja tih providura prešlo na Veliko vijeće, dodalo mu je to još dva natprovidura, „**Sopraprovveditori alla Sanità**“, i dalo svima zajedno pravo izricanja i smrtne kazne. Arhivski fond tog organa vrlo je važan za proučavanje zdravstva i u našim krajevima. Tu su, pored izvještaja, sačuvani i popisi liječnika i ljekarnika. Indeksi 300 i 300 bis.

Nadzor nad Sveučilištem u Padovi vršili su najprije biskupi a po mletačkom osvajanju Padove njezini predstavnici u tom gradu. No 1516. godine povjerena je ta briga posebnom organu „**Triju reformatora Studija**“, „**Riformatori dello Studio di Padova**“. Njihova se prvotna kompetencija vremenom vrlo proširila te je obuhvatila ne samo probleme vanjskog uređenja padovanskog sveučilišta već i same predmete nastave, imenovanje lektora. Od reformatora ovisile su i sve ostale škole javne i privatne osim seminara podložnih crkvenim organima i Vojnog kolegija u Veroni koji je potpadao spomenutom „**Savio alla scrittura**“. Njima je bila povjerena i cenzura i odobrenje za štampanje knjiga. Pod njihovu je nadležnost spadala i Javna knjižnica, Pubblica Libreria, kao i službena historiografija. Indeks 218-II.

Vrijedno je spomenuti i jednog posebnog službenika u mletačkoj administraciji „**Segretario alle Voci**“ kojem je bilo povjereno čuvanje registara predloženih i izabраниh Mlečana u razne organe vlasti, uprave i sudstva, zakletava mletačkih rektora i dr.

Notarski arhivi, „**Archivi notarili**“, imali su u Veneciji vrlo nemirnu prošlost što se tiče njihovog smještaja. Nalazili su se najprije pohranjeni u bazilici sv. Marka a zatim u kancelariji nazvanoj „**donjom**“, „**Cancelleria Inferiore**“. Tamo su se već od 1316. g. dalje poslije smrti notara odlagali njihovi spisi kao i duplikati oporučnih cedula, koji su im bili predani za njihova života. Seobe notarskih arhiva nastavile su se i kasnije. Andrea Da Mosto je podijelio notarske spise, pohranjene u Državnom arhivu u Veneciji, na pet skupina, od kojih nas zanimaju treća i peta. U trećoj skupini nalaze se spisi notara gradova i mjesta izvan mletačke pokrajine pa se tu spominju: rapski notari Lugo da Lodovico (1505. g.), Decio Bartolomeo (1509) i

Terbezio Francesco (1526); koparski notari Zarotti de Giovanni Maria (1512), Ingaldeo Francesco (1517); pulski notar Tatti Francesco (1537); notari iz Umaga Martelli Giovanni Antonio (1525), Roter Pellegrino (1527), i Rigo de Riccardo (1556); i krčki notari Bonzi Bartolomeo da Iseo (1510-1512), Maroico da Nicolò (1511), Craya Girolamo (1515), Murizzoli Vito Antonio (1526) te Cancellieri de Bartolomeo (1526).

U petoj skupini među notarima Donje kancelarije nalaze se spomenuti ovi notari naših mjesta: iz *Kopra* Villicopoli Severino (1224), Geimo pok. Riccarda (1274), Ambrogio di Letofredo (1276), i mnogi drugi; iz *Raba* Lanfranco (1244), Alessio di Grimerio (1259-1267), Tusci Enrico (1275) itd; iz *Senja* Renieri (1266) i dr.; iz *Krka* Pardo (1267) i dr.; te brojni drugi notari iz Poreča, Osora, Pirana, Izole, Pule, Dvigrada, Rovinja, Cresa i Pazina iz XIII, XIV i XV stoljeća. Postoji poseban indeks: Cancelleria inferiore-Miscellanea atti notai diversi 252.

Od istarskih redovničkih crkava među arhivskim fondovima vjerskih korporacija A. Da Mosto spominje samo crkvu s. Dominika u Kopru (s jednom pergamenom iz XVIII st.) i s. Teodora u Puli (s dokumentima od XIII st. do 1806. g.). Ne spominje s. Mihovila nad Limom u Istri kojeg se dokumenti nalaze u arhiv. fondu s. Matije na Muranu, indeks 19.

II

I od arhivskih fondova nastalih djelatnošću raznih organa vlasti poslije propasti Mletačke republike 12. svibnja 1797. g. a koji su imali sjedište u Veneciji moraju se spomeuniti oni u kojima ima dokumenata što se odnose na naše krajeve.

Iz razdoblja tzv. Demokracije (od 12. svibnja 1797. do 17. siječnja 1798.) kada je u Veneciji pod zaštitom Francuza djelovala vlada naroda, **Municipalità Provvisoria di Venezia**, sačuvali su se među njenim spisima i neki spisi Municipaliteta Levanta i Dalmacije.

Iz razdoblja Druge austrijske vladavine Venecijom u sastavu mletačke vlade, Governo Veneto, osnovana je 28. prosinca 1815. posebna Heraldika komisija, „**Commissione Araldica**“, koja je djelovala do 1828. godine. Poslije toga nalaze se predmeti koji se odnose na pitanja plemstva pod natuknicom „Araldica“ među spisima u arhivu „Governa“ do 1848. a zatim do 1866. g. među spisima Namjesništva, „Luogoteneza“. Zadatak Komisije bio je da ispita opravdanost priznanja plemićkih titula. Za nalaženje istarskog i dalmatinskog plemstva pomažu indeksi 27, 24 i 19.

U svibnju 1817. godine osnovana posebna Komisija za feude, **Commissione ai Feudi**, kojoj su se trebali upućivati zahtjevi odnosno prijave feudalnih posjeda i prava privatnika radi priznanja. Postoje njeni spisi od 1819. do 1847. godine. Stari indeks 38-1

Odlukom austrijskog vladara bila je 1824. g. osnovana u Veneciji Vrhovna komanda mornarice, **Comado superiore della Marina in Venezia**, koja je bila podređena izravno dvorskom ratnom vijeću u Beču. Mornarica je imala posebnog službenika za nadzor šuma u Istri, Agenzia dei Boschi Erariali dell'Istria. Mogu se djelomično koristiti pomagala: indeks 57 i 32 - G.

III

I u zbirkama i u raznim „miscellanama“ ima dosta dokumenata koji se odnose na naše krajeve. Među zbirkama vrlo je značajna zbirka nazvana „**Commemoriali**“. To je neka vrst katastika koji sadrži diplomatske akte, dukale, bule i razne dokumente za važnije događaje Republike. Ta se zbirka ne može smatrati potpunom iako u 33

registra (osim tridesetog svi su iz pergamenskih listova) obuhvaća ogroman broj prijepisa dokumenata počev od 1300. do 1787. godine. Regeste tih dokumenata objavio je u osam svezaka Predelli i Bosmin.

Sve važnije ugovore što ih je sklapala Venecija počev od 883. pa do 1496. g. sadrže „**Libri pactorum**“ u sedam pergamenskih svezaka.

Za zbirku dukala, carskih diploma i drugih javnih akata potrebno je konzultirati stari indeks 256-II.

Zbirka pergamena porijeklom iz arhiva Correr i Soranzo vrlo je šarolikog sadržaja. Konzultirati stari indeks 229-II.

Zbirka „**Commissioni a Rettori**“ (1243-1746) ima kao pomagalo stari indeks 40-II.

Brojni dokumenti, koji ne spadaju u nijedan arhivski fond, složeni su po alfabetskom redu po imenu osoba, mjesta ili materiji stari - indeks 205-II.

U sastavu biblioteke Arhiva nalazi se zbirka od više stotina raznih kodeksa (porijeklom iz zbirke Ex Brera i drugih) pa treba pregledati stare indekse 73-II (Inventarski) i 170-II (alfabetski) odnosno br. 240.

U Arhivu se nalazi pohranjena i velika zbirka mjera i utega iz raznih mjesta pod vladavinom Mletaka. Od takvih starih mjera ističem ovdje sadržajne mjere istarskih mjesta: Bala, Grožnjana, Kopa, Labina, Momjana, Novigrada, Oprtlja, Paga, Pirana, Poreča, Plomina, Račica, Rovinja, Vodnjana i Sv. Vinčenta.

Vrlo značajnu arhivsku građu i rukopise za naše krajeve čuvaju u Veneciji pored Državnog arhiva i druge neke ustanove od kojih se ne može mimoići spomen Nacionalne biblioteke obično zvane „Marciana“ i muzejske ustanove s bogatom knjižnicom „Museo Correr“. Za arhivsku građu u Marciani postoji u Državnom arhivu u Veneciji poseban stari indeks 144-I (Atti d'Archivio esistenti alla Biblioteca Marciana), dok za zbirku rukopisa u istoj knjižnici postoje posebna opsežna štampana pomagala. Za arhivsku građu u muzeju Correr postoji u Državnom arhivu stari indeks 151-I (Appunti di documenti esistenti nella raccolta Correr) ali i upute u kartoteci Muzeja, u kojoj se mogu naći i podaci o rukopisima u tom Muzeju.

LITERATURA:

1. Šime Ij u b i ć , Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, vol. I, Ed. Academia scientiarum et artium Slavorum Meridionalium, Zagreb 1868; „O povijesti arkiva mletačkoga ...“ u uvodu str. I-XII.
2. Il Regio Archivio Generale di Venezia, Venezia 1873.
3. L'Archivio di Stato in Venezia negli anni 1876-1880. Venezia 1881.
4. Tomaso L u c i a n i , L'Archivi dei Frari, Fonte ricchissima di cose istriane dall' 800 al 1800. Annuario della Società agraria istriana, III/1872, Trst, str. 179-185.
5. Andrea D a m o s t o , L'Archivio di Stato di Venezia. Indice generale storico, descrittivo ed analitico. Roma 1937-1940, tomo I-II. Fotoreproduciran po Centro di Fotoreproduzione, Legatoria e Restauro degli Archivi di Stato, Roma 1971. Sa bibliografijom.
6. Archivio di Stato di Venezia. Archivum, Revue International des Archives, vol.XV, 1965, str. 264-265, sa bibliografijom.
7. Maria Francesca T i e p o l o — Ferruccio Z a g o , Guida per le fonti della storia dell'Africa Nera. Rukopis konzultiran 1971. ljubaznom dozvolom autora.
8. R. C e s s i , Deliberazioni del Maggior Consiglio di Venezia. I Liber Communis (Plegiorum), II, III, a cura di R.C. Bologna 1930, 1931, 1934. R. Academia dei Lincei. Commissione per gli Atti delle Assemblee Costituzionali italiane, s. III, sez. I.
9. E. B e s t a , Il Senato Veneziano, Venezia 1899. Deputazione Veneta di Storia Patria, misc.s.II.
10. R. C e s s i — P. S a m b i n , Le deliberazioni del Consiglio dei Rogati, Serie „Mixtorum“, I, L. I-XIV (1293-1331); II, L. XV-XVI (1332-1335) a cura di R. C e s s i — M. B r u n e t t i ; Venezia 1960-1961. Deputazione Veneta di Storia Patria, Monumenti n. s. 15-16.
11. G. G i o m o , Lettere di Collegio (1308-1310), Venezia 1910. Deputazione Veneta di Storia Patria, Misc. III, I.
12. M. B o r g h e r i n i S c a r a b e l l i n , Il magistrato dei 5 Savi alla Mercanzia della istituzione alla caduta della Repubblica, Venezia 1926. R. Deputazione Veneta di Storia Patria, Miscellanea, s. IV, 2.
13. B. C e c c h e t t i , Archivio di Stato di Venezia, Statistica degli atti custoditi nella Sezione Notarile, Venezia 1886.